

บทที่ 4

สรุปผลการสังเคราะห์กรณีศึกษาและการพัฒนาตัวชี้วัดเบื้องต้น ในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทนี้นำเสนอผลการสังเคราะห์กรณีศึกษา และการพัฒนาตัวชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 2 หัวข้อ คือ หนึ่ง เป็นการสังเคราะห์กรณีศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ สอง เป็นการนำเสนอตัวชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยประสบการณ์จากกรณีศึกษาทั้ง 5 กรณีเพื่อนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

4.1 การสังเคราะห์กรณีศึกษาที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 5 กรณีศึกษา ได้แก่

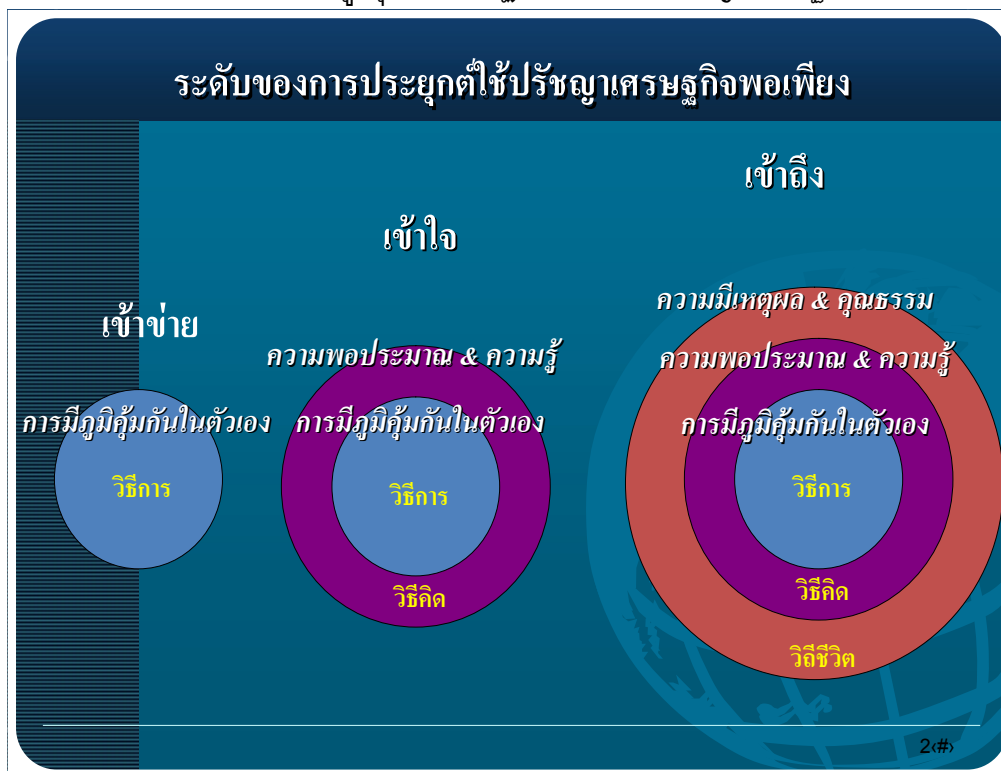
- 1) กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของการจัดการป่าชายเลน ชุมชนบ้านแหลมพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง
- 2) กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
- 3) กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บ้านเปรี๊ดใน จังหวัดตราด
- 4) กรณีศึกษาจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำพะโต๊ะ โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง” จังหวัดชุมพร
- 5) เศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของธุรกิจของชุมชนคานานารีสอร์ตและศูนย์กีฬาดำน้ำจังหวัดชุมพร

การวิเคราะห์นี้จะใช้การวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ออกเป็น 3 ระดับ (รูปที่ 4.1) กล่าวคือ

ระดับหนึ่ง **เข้าข่าย** หมายถึงการใช้หรือการปฏิบัติที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง ครอบครัวหรือชุมชน

ระดับสอง **เข้าใจ** เป็นระดับที่สูงขึ้นไป หมายถึงการเข้าใจในแนวความคิด ซึ่งอาจหมายถึงการปฏิบัติตามหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีการใช้องค์ความรู้ใหม่ๆ มาใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ระดับสาม **เข้าถึง** ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด มีการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในวิถีชีวิต ซึ่งระดับการเข้าถึงจะเป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพที่ 4.1 ระดับของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง

ซึ่งจากกรอบแนวคิดดังกล่าว สามารถนำมาอธิบายกับกรณีศึกษาต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้ง 5 กรณี กล่าวคือ ในระดับที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง เรียกว่า **เข้าข่าย** ซึ่งเป็นวิธีการที่มีการปฏิบัติได้บางส่วน เช่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ การสร้างกฎเกณฑ์ หรือกติกาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพราะถ้าหากชุมชนมีกฎเกณฑ์ต่างๆ ก็จะสามารถปกป้องทรัพยากรธรรมชาติให้รอดพ้นจากปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนนั่นเอง

ระดับที่สอง เรียกว่า **เข้าใจ** ซึ่งหมายถึงการรู้จักพอประมาณบวกกับการใช้องค์ความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ องค์ความรู้ใหม่ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ เช่น ธนาคารต้นไม้ บำนาญต้นไม้ ส่วนระดับที่สาม เรียกว่า **เข้าถึง** ซึ่งเป็นเรื่องของความมีเหตุมีผล บวกกับความมีคุณธรรม ซึ่งในระดับนี้ถือเป็นวิถีชีวิตที่ต้องมีความเข้าใจ และยอมรับในกฎธรรมชาติโดยมีการสร้างกฎเกณฑ์หรือการปรับวิถีการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ

4.1.1) การวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละกรณีศึกษา

กรณีศึกษาที่หนึ่ง กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง

ชุมชนบ้านแหลมอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทยใกล้กับมาเลเซีย มีพื้นที่ติดชายฝั่งและบางส่วนเป็นพื้นที่ป่าชายเลน มีพื้นที่ประมาณ 32,300 ไร่ ได้ประสบปัญหาเรื่องความยากจน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง ส่วนป่าชายเลน ซึ่งอยู่ในพื้นที่นี้ก็ถูกทำลายโดยนักลงทุนจากภายนอกที่เข้ามาลงทุน เปลี่ยนพื้นที่ป่าชายเลนเป็นการทำนาเกลือ การทำไร่ปลูกปาล์ม น้ำมัน นอกจากนี้ ชาวบ้านยังประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากการทำประมงมากเกินไป เช่น หอยต่างๆ ที่เป็นสัตว์พื้นเมืองเริ่มหายาก นอกจากนี้ยังมีปัญหาจากการจับสัตว์น้ำมากเกินไปจากการทำโรงงานปลากระป๋อง หรือ หอยกระป๋อง เป็นต้น ซึ่งจากปัญหาดังกล่าว ทำให้มีกลุ่มอนุรักษ์ที่มีความพยายามที่จะรักษาความสมดุลระบบนิเวศ คือ สมาคมหยาดฝน ที่พยายามเข้ามาแนะนำวิธีการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนให้แก่ชาวบ้าน และพยายามฟื้นฟูทรัพยากรต่างๆ ที่ได้สูญเสียไป ซึ่งกรณีนี้สามารถสรุปได้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสามระดับได้ว่า

ระดับเข้าข่าย ชุมชนบ้านแหลมได้มีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การตั้งกฎ กติกาชุมชน ไม่ให้มีการทำการประมงมากเกินไป นอกจากนี้ในระดับเข้าใจ ได้มีการสร้างองค์ความรู้ และยังมีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนสำหรับชุมชน และพยายามนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้โดยบรรจุให้อยู่ในหลักสูตรของชุมชน

ระดับเข้าถึง มีข้อสังเกตว่า ชุมชนนี้อาจจะยังไม่อยู่ในระดับเข้าถึง เนื่องจากยังมีปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรง ทั้งยังมีปัจจัยคุกคามจากภายนอกอยู่เป็นระยะๆ เช่น มีนายทุนเข้าไปลงทุนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่แน่ใจว่ารูปแบบอนุรักษ์ของชุมชนบ้านแหลมจะสามารถยั่งยืนได้แค่ไหน และสามารถทำอะไรที่จะไม่ให้นักลงทุนเข้ามาลงทุน หรือให้ชุมชนสามารถรับภาวะกดดันจากปัจจัยภายนอกได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ต้องดูต่อไปในอนาคต

กรณีศึกษาที่สอง กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง ตำบล เขาคอก อำเภอโคกโพธิ์ไชย จังหวัดบุรีรัมย์

กรณีนี้เป็นกรณีอนุรักษ์ป่าของชุมชนบ้านละลอกกระสัง ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเนื่องจากการถูกสัมปทานป่าเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การผลิตไม้และถ่าน และการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ในการแก้ปัญหา ได้เกิดการริเริ่มโดยชาวชุมชน ซึ่งมีกลุ่มอนุรักษ์ชุมชนบ้านละลอกกระสัง ได้เห็นถึงปัญหาและเกิดกิจกรรมโดยให้ชาวบ้านเริ่มจากการแลกเปลี่ยนความรู้ต่างๆ กับเครือข่ายอื่นๆ ที่ทำงานในลักษณะเดียวกัน จะเห็นว่า ได้มีการสร้างเครือข่ายขึ้นมา โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ของชุมชนอื่นๆ บวกกับความรู้ดั้งเดิมที่เป็นส่วนสำคัญที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการป่า ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการใช้โอกาสในการเรียนรู้ไปเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูป่าขึ้นมาใหม่ ปัจจุบันชุมชนอนุรักษ์บ้านละลอกกระสังมีบทบาทที่สำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรจากป่าและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการสร้างเครือข่าย ทั้งในระดับชุมชน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับ

ภูมิภาค ซึ่งความสำเร็จนี้เกิดจากการนำโดยคุณประมวล เจริญยิ่งซึ่งทำงานในลักษณะเป็นการบริหารจัดการป่าแบบทางเลือก ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการนำความรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งในการฟื้นฟูป่า จะเห็นว่าคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสร้างเครือข่าย มีการตั้งกฎกติกาชุมชน เช่น ห้ามบุกรุกพื้นที่เขตอุทยานโดยเด็ดขาด ถ้าละเมิดจะมีการปรับ 10,000 บาท เป็นต้น ซึ่งถ้ามาดูวิเคราะห์ร่วมในสามระดับของการดำเนินการที่ประสบความสำเร็จในเรื่องของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ระดับเข้าข่าย ในเรื่องของการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง จะเห็นว่าชุมชนมีข้อตกลงร่วมกัน ป่าใหม่สามารถสนองต่อความต้องการของชาวบ้านได้ ซึ่งชาวบ้านสามารถเก็บผลผลิตจากป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด สัตว์เล็กสัตว์น้อย เพื่อนำไปรับประทาน

ระดับเข้าใจ คือความพอประมาณบวกกับความรู้ เห็นได้ว่าชุมชนสามารถฟื้นฟูความรู้อย่างดี หรือภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิมนำมาใช้ ในส่วนของความพอประมาณมีการกำหนดขนาดพื้นที่เพาะปลูกให้เพียงพอที่จะสนองความต้องการโดยเน้นวิถีธรรมชาติ

ระดับเข้าถึง เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องสามัคคีกัน เห็นอกเห็นใจกัน จะเห็นว่ามีการเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

กรณีศึกษาที่สาม เศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มสาระสมทรัพย์ บ้านเปรี๊ดใน จังหวัดตราด

จังหวัดตราดตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นที่ติดทะเลและอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและทรัพยากรทางทะเล โดยเฉพาะบริเวณบ้านเปรี๊ดใน เขตอำเภอเมือง เมื่อย้อนหลังกลับไปประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา ด้วยเหตุที่พื้นที่ดังกล่าวมีที่ตั้งเหมาะสมในช่วงนั้นจึงมีนายทุนเข้ามาลงทุนในพื้นที่เพื่อทำนาเกลือในเขตป่าสงวน ที่เป็นพื้นที่ใกล้ชายฝั่งทะเลจึงเกิดความขัดแย้งในชุมชนขึ้นในการแย่งชิงทรัพยากร ระหว่างคนในชุมชน ระหว่างชุมชนกับนายทุนภายนอก ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร มีปัญหาหนี้สิน และปัญหาความยากจนตามมา

ในขณะนั้น พระสุบิน ปณีโต เพิ่งกลับจากการรุดงค์ภาคใต้ และมีปณิธานที่จะกลับมาช่วยพัฒนาพื้นที่บ้านเกิด มองเห็นปัญหาความทุกข์ยากของประชาชน จึงสอนให้ชาวบ้านรู้จัก คิด และร่วมกับชาวบ้านวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา สอนให้รู้จัก คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยนำอุบายต่างๆตามหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะหลักคุณธรรมที่เป็นรากฐานของการพัฒนา จึงเกิดกิจกรรมกลุ่มสาระสมทรัพย์เพื่อจัดสวัสดิการครบวงจรชีวิต และการอนุรักษ์ป่าชายเลนขึ้น ซึ่งได้ดำเนินการมาถึงปัจจุบัน ปัญหาต่างๆในชุมชนเริ่มคลี่คลาย สามารถวิเคราะห์หลักความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้

ระดับเข้าข่าย ระดับวิธีการ นั่นคือ มีภูมิคุ้มกัน

- การริเริ่มของชุมชน ที่เกิดจากพระสุบิน ร่วมกับชาวบ้าน เห็นปัญหา รวมคนตั้งกลุ่ม รวมทุนเงิน จากการออม ตั้งกลุ่มการเงิน สร้างกิจกรรม ปลูกป่า การศึกษา สุขภาพ และขยาย

กลุ่มสร้างสังคมพึ่งพา(เครือข่าย) ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ทั้งทุนเงิน และทุนทางสังคม

- สร้างระบบการจัดการที่เข้าใจง่าย ปฏิบัติได้ในชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน คือ การทำบัญชีกลุ่ม บัญชีครัวเรือน เป็นต้น
- สร้างระบบภูมิคุ้มกันในชุมชนด้วยการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน โดยนำผลตอบแทนจากการสะสมทรัพย์ภายในชุมชนมาจัดสวัสดิการแบบครบวงจรชีวิต
- สร้างกติการ่วมกัน และรับทราบกติกาของกลุ่มทั่วกัน เช่น การจัดการผลประโยชน์จากป่า การจัดสวัสดิการของกลุ่ม
- เน้นการพึ่งตนเองภายในชุมชน โดยเฉพาะการทำกิจกรรมขึ้นมาจากการใช้ทุนเงิน แรงงาน วัตถุดิบในชุมชน เป็นสำคัญ ตลอดจนส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตร ให้มีใจเกื้อกูลและเห็นคุณค่าคนใกล้ชิดภายในชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งพากันในยามยาก

ระดับเข้าใจ ระดับวิถีคิด นั่นคือ มีความพอประมาณ

- ผู้นำชุมชนและเครือข่ายสามารถคิดแบบครบวงจรและมองแบบองค์รวม โดยมองงานพัฒนาอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และคุณธรรมในจิตใจ ส่งเสริมและคำนึงถึงสวัสดิการที่คนในชุมชนพึงได้รับในฐานะสมาชิกหนึ่งในสังคมตลอดช่วงชีวิต
- เรียนรู้เพื่อการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน เช่น “หยุดจับร้อย คอยจับล้าน”
- เรียนรู้ที่จะสร้างสมดุลระหว่าง ทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพ และคุณภาพชีวิต ด้วยการสร้างระบบคิด สวัสดิการให้กับชุมชนด้วย แนวคิดบ้านาญที่เกิดจากต้นไม้ โดยใช้พื้นที่สาธารณะที่ไม่เกิดประโยชน์ เพื่อปลูกต้นไม้เชิงพาณิชย์ และต้นไม้ใช้สอย และนำผลประโยชน์ตอบแทนกลับมาแบ่งปันในชุมชน อันเป็นวิถีคิดที่คำนึงถึงการจัดการในระยะยาวและสร้างความสมดุล
- ชุมชนได้รับการปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมความเพียร ไม่เบียดเบียนสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่บริโภคเกินกำลังที่ผลิตได้
- ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ภายในชุมชน (เช่นโครงการปลูกป่า 3 ชั้น สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับป่าชายเลน โครงการปลูกป่าบนพื้นที่สาธารณะ เช่น ป่าไผ่) รวมทั้งคิดค้นเทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น เต่ายางเพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง

ระดับ เข้าถึง ระดับวิถีชีวิต นั่นคือ มีคุณธรรม และเหตุผล

- เครือข่ายและผู้นำในชุมชนมาทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อจัดสวัสดิการครบวงจรชีวิต กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น โดยมีการดำเนินงาน

ต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิต มาเป็นเวลา 18 ปีแล้ว ยังไม่หยุดการดำเนินงาน พร้อมกับมีการติดตามแก้ไขให้แนวคิดและพัฒนาตนเองตลอดเวลา

- ผู้นำชุมชนและเครือข่าย ได้เข้าถึงปัญหาและใช้หลักที่ พระสุบินสอนให้ **คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น** และใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา ส่งเสริมการใช้หลักอริยมรรค ซึ่งเป็นแนวคิดสำหรับการทำงานเพื่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนในชุมชน ตลอดจนการสร้างแนวคิดการแก้ไขปัญหาบนฐานข้อมูลที่เป็นจริง

บทเรียนของกระบวนการพัฒนาในจังหวัดตราดทั้งในด้านสะสมทรัพย์เพื่อจัดสวัสดิการครอบครัวชีวิต การอนุรักษ์ป่าชายเลน รวมทั้งการปลูกป่าบนพื้นที่สาธารณะนั้น **หัวใจสำคัญ**ของกระบวนการพัฒนาทางานชุมชนคือ **ในเบื้องต้นต้องรู้ปัญหาชาวบ้าน สอง ชี้ทางให้เขา สาม เห็นทางแล้วรวมตัว สี่ รวมทุน ห้า รวมการจัดการ และหก ยกระดับวิถีชีวิตที่กำกับด้วยคุณธรรม** ที่พระสุบิน กล่าวไว้ คือ **ข้อ 1 เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ข้อ 2 รู้จักประมาณในการบริโภค** คือ ไม่บริโภคน้อยเกินไปหรือมากเกินไป **ข้อ 3 ความพอเพียง** ซึ่งจะพอเพียงได้ต้องมี **สันโดษ**

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จระดับหนึ่งได้ปรากฏได้จากการขยายผลการดำเนินงานเต็มพื้นที่ แต่ความยั่งยืนของกรณีดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับความสามารถของคนรุ่นปัจจุบันจะถ่ายทอดทั้งแนวคิด ภูมิปัญญา และวิธีปฏิบัติ ไปสู่คนรุ่นหลังในชุมชนได้มากน้อยเพียงใด

กรณีศึกษาที่สี่ กรณีศึกษาจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง”

เริ่มจากปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าโดยบุคคลภายนอก และคนในชุมชน หรือ นักธุรกิจที่ต้องการพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรมต่างๆ ต่อมาคุณพงษา ชูแนม ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ สังกัดกรมป่าไม้ ซึ่งมีหน้าที่ดูแลสงวนรักษาป่าในบริเวณป่าพะโต๊ะ เมื่อคุณพงษาเข้าไปทำหน้าที่ได้ริเริ่มโครงการต่างๆ ที่น่าสนใจคือ ธนาคารต้นไม้ ซึ่งเป็นการปลูกต้นไม้ โดยให้ประโยชน์คือใช้เป็นเครดิตหรือเงินสะสมให้กับผู้ปลูก ซึ่งจะสามารถนำมาใช้ชำระหนี้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ได้ ซึ่งหวังว่า กรมป่าไม้ จะโอนเงินที่เป็นงบสนับสนุนสำหรับการปลูกป่าไปให้กับ ธกส. เนื่องจากได้จำนวนป่าเพิ่มขึ้นนั่นเอง เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าเป็นความรู้ใหม่ที่คุณพงษาได้สร้างขึ้นมา และรับมาใช้ประสบความสำเร็จพอสมควร สุดท้ายป่าที่สร้างขึ้นใหม่ ชาวบ้านเองก็จะสามารถใช้ผลิตภัณฑ์จากป่า และยังเป็น การเสริมสร้างระบบนิเวศ ซึ่งที่มิวิจัยได้สังเคราะห์กรณีนี้ตามกรอบแนวคิดสามระดับที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

หนึ่ง เข้าข่าย (มีภูมิคุ้มกัน) จะเห็นว่าชุมชนสามารถจัดตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมา และมีการทำข้อตกลงภายในชุมชน ถึงระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าของสมาชิก ประการที่สอง คือ ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่ไม้สัก สามารถนำมาใช้สำหรับชีวิตประจำวัน และยังสามารถป้องกันผลกระทบจากปัจจัยภายนอก เช่น กลไกตลาดที่สินค้าที่มีการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านก็จะไม่รับผลกระทบจากกลไก

ดังกล่าว นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการตระหนักถึงการรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สอง เข้าใจ (ความพอประมาณ+องค์ความรู้) ในแง่ของความพอประมาณ จะเห็นว่าในกรณีนี้ชาวบ้านได้กำหนด จำกัดพื้นที่สำหรับการเกษตร และจัดสรรพื้นที่บางส่วนสำหรับป่าเพื่อให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้สามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้ สำหรับเรื่ององค์ความรู้ใหม่ ๆ เช่น โครงการธนาคารต้นไม้มีประโยชน์และประสบความสำเร็จ

สาม เข้าถึง ในแง่ของการเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และเข้าถึง จะเห็นว่ามีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ดังกล่าว คุณพวงษา เน้นว่าในการรักษาป่า และฟื้นฟูสมดุของระบบนิเวศน์ ก็จะต้องฟื้นฟูคนและฟื้นฟูป่าด้วย

กรณีศึกษา เศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของธุรกิจของชุมชนพรคาน่านารีสอร์ตและศูนย์กีฬาตำน้ำ จ.ชุมพร

เริ่มแรกเป็นการทำธุรกิจที่เน้นในเชิงพาณิชย์ แต่ช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ ปี พ.ศ.2540 ธุรกิจต่างๆ ได้รับผลกระทบและประสบปัญหาเป็นหนี้สินรวมทั้งภาวะขาดทุน ซึ่งรวมถึงธุรกิจชุมพรคาร์บาน่า ก็ประสบกับปัญหาเช่นเดียวกัน แต่เจ้าของธุรกิจ คือ คุณวรวิสร รัชทรัพย์พันธุ์ มิได้ย่อท้อต่ออุปสรรคได้ตัดสินใจนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ และนำแนวความคิดดังกล่าวมาฟื้นฟูธุรกิจของเขา ซึ่งกรณีนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่คุณวรวิสรสามารถฟื้นฟูธุรกิจโรงแรมให้กลับมาดั้งเดิม โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในกรณีของชุมพรคาร์บานารีสอร์ตเผชิญกับภาวะหนี้สินมากมาย นั้นสาเหตุเนื่องจากการดำเนินธุรกิจของคุณวรวิสรคล้ายคลึงกับธุรกิจอื่นๆ คือ ซื้อสิ่งของจากข้างนอกและนำมาขายให้กับลูกค้าในโรงแรม แต่หลังจากที่ได้เรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และประสบกับภาวะวิกฤติ ก็ได้พยายามตัดรายจ่ายลงและสนับสนุนพนักงานช่วยกันผลิตของที่รีสอร์ทจำเป็นต้องใช้ เพื่อไม่ต้องซื้อจากภายนอก เช่น สบู่ ยาสระผม การปลูกผักผลไม้พื้นเมืองปลอดสารพิษ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะสามารถเพิ่มรายได้ให้กับพนักงาน ในขณะที่เดียวกันยังสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายบางส่วนได้ ที่สำคัญยังเป็นการสร้างตราสินค้า หรือชื่อเสียงของรีสอร์ทได้อีกด้วย อาทิ การสนับสนุนให้ชุมชนปลูกข้าวพันธุ์เหลืองปะทิวซึ่งเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ผลิตเองสำหรับแขกที่มาพักในชุมชน นอกจากนี้ยังผลิตสินค้าบางอย่างขึ้นเอง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งหลังจากที่ใช้วิธีเช่นนี้แล้ว ธุรกิจก็ค่อยๆ ดีขึ้น และสามารถทำเงินได้เป็นจำนวนมากในแต่ละปี ในขณะที่เดียวกันสามารถสร้างงานและรายได้ให้กับพนักงานได้ตลอดทั้งปี โดยในช่วงนอกฤดูท่องเที่ยวพนักงานก็จะได้รับการสนับสนุนให้ทำอย่างอื่นในบริเวณรอบๆ โรงแรม ทำให้ไม่จำเป็นต้องไล่คนงานออก และทุกคนก็ปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมีงานทำต่อไป ในเมื่อนำมาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดทั้งสามระดับ ได้ดังนี้

เข้าข่าย (มีภูมิคุ้มกัน) คือ เป็นการสร้างงานให้กับคนในชุมชนในการผลิตสินค้าต่างๆ ตลอดจนผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างเครือข่ายทั้งระหว่างชุมชนกับโรงแรม

ระหว่างชุมชนด้วยกันเอง ระหว่างจังหวัด ทั้งยังสามารถสร้างเครือข่ายในระดับประเทศด้วย เช่น ขยายเครือข่ายไปประเทศกัมพูชา เป็นต้น

เข้าใจ (พอประมาณ+องค์ความรู้) เป็นการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ และส่งเสริมการปลูกข้าวสายพันธุ์พื้นเมือง ทั้งยังมีกิจกรรมมากมายที่เกี่ยวกับการนำกลับมาใช้ใหม่

เข้าถึง ในระดับนี้พบว่า วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป หมายความว่า ธุรกิจรีสอร์ทสามารถผสมผสานเข้ากับสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมพื้นเมืองมากขึ้น ทำให้สามารถฟื้นฟูธุรกิจได้จากปัญหาที่เผชิญ ประการสุดท้าย เจ้าของธุรกิจเห็นความสำคัญของสมดุลธรรมชาติ ความสมดุลของชีวิต แทนที่จะมุ่งเน้นแสวงหาผลกำไรในระยะสั้น แต่เขาสามารถที่จะอยู่ได้ด้วยความสมบูรณ์ในระยะยาว

4.1.2) สรุปประเด็นร่วมของแต่ละกรณีศึกษาจากการศึกษาทั้ง 6 กรณี สรุปประเด็นได้ดังนี้

ประเด็นร่วม	กรณีศึกษา				
	ปะเหลียน	บุรีรัมย์	ตราด	พะโต๊ะ	ชุมพรคาบาน่า
ปัญหาพื้นฐานเดิม ความไม่ยั่งยืน ไม่สมดุล	1) มีการแย่งชิงกันใช้ประโยชน์จากป่า มีกระบวนการเคลื่อนไหวที่ไม่เคยหยุดนิ่งของชุมชนในพื้นที่เกิดการต่อรองกับหลายกลุ่ม (กลุ่มทุนภายนอก กลุ่มอำนาจ กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น โครงการ/ แผนพัฒนา สิ่งการลงมาจากราชการส่วนกลาง เช่น โครงการป่าเฉลิมพระเกียรติ ฯลฯ) ผนวกกับกระบวนการสร้างความรู้ของคนในพื้นที่เอง เพราะกลัวการถูกยึดครองที่ดินที่ชุมชนเคยได้อาศัยทำกินมาก่อน เกิดการลดลงของทรัพยากร สัตว์น้ำ หลังวิกฤติเศรษฐกิจปี 2539-40 เกิดทิ้งร้างนาทิ้ง ดินเสื่อมเป็นบริเวณกว้าง 2) ราชการมีโครงการปลูกป่าต้นไม้ชนิดเดียว โดยรื้อป่าที่ชาวบ้านเคยอยู่อาศัยและเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า 2) นักวิชาการ NGO (สมาคมหยาดฝน) เข้ามาช่วยเหลือ มีการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ เกิดเครือข่ายชาวบ้านเพื่อสกัดกันหยุดชะลอการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทรัพยากรป่าชายเลน ถูกบุกรุกจากนายทุน	พื้นที่ป่าถูกทำลายจากการได้สัมปทานของนายทุนภายนอก	ความขัดแย้งในชุมชน ความยากจนป่าชายเลนถูกบุกรุกจากนายทุนภายนอก การเสื่อมโทรมของทรัพยากร	พื้นที่ป่าถูกใช้เป็นสวนกาแฟ สวนผลไม้ ปัญหาความยากจน	ธุรกิจกู้ยืมเงินจากธนาคารมาก่อสร้างขยายกิจการ เพิ่มห้องแต่เผชิญภาวะเศรษฐกิจตกต่ำปี 2530-40 ทำให้หนี้ท่วมดอกเบี้ยยประมาณ 300 ล้านบาท ไม่มีอนาคตว่า จะสามารถชำระคืนหนี้แก่ธนาคารได้ทั้งหมด

ประเด็นร่วม	กรณีศึกษา				
	ปะเหลียน	บุรีรัมย์	ตราด	พะโต๊ะ	ชุมพรคาบาน่า
	ภายนอก การเสื่อมโทรมของทรัพยากรอย่างรุนแรง อันตราย				
บทเรียน	1) สร้างคน สร้างผู้นำในท้องถิ่น แต่ยังคงมีความขัดแย้งและเปราะบางต่อการคุกคามของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มทุนจากภายนอก ท่ามกลางแรงกดดันจากวิกฤติพลังงานทดแทน (ปาล์มน้ำมัน) 2) สมาคมหยาดฝนเข้าไปมีบทบาทนำในการพัฒนาและพูดคุยกับแกนนำชาวบ้าน 3) มีการทำงานเป็นเครือข่ายและมีกิจกรรมและการประชุมอย่างต่อเนื่อง 3) มองแบบองค์รวมทุกสิ่งเชื่อมโยงถึงกันหมด 4) ชุมชนมีความพอใจที่ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมา 5) ชุมชนมีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมี 6) ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา	สร้างคน(ไม่ขัด) 1)ทำเป็นแบบอย่างให้ภาคีได้เห็น 2)มีองค์กรภายนอกเห็นคุณค่าช่วยจัดระบบองค์ความรู้ 3) มีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมีหรือได้ทำขึ้น 4)ทุกคนมีความสุขที่มากเกินกว่าความสุขทางวัตถุ 5)ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน	สร้างคน 1)ผู้นำใช้อุบายให้คนเห็นประโยชน์ส่วนตนก่อนประโยชน์ส่วนรวม 2)มีการทำงานเป็นเครือข่าย และมีกิจกรรมและประชุมอย่างต่อเนื่อง 3) คิดแบบครบวงจรและองค์รวม 4)ทุกคนมีความสุขที่มากเกินกว่าความสุขทางวัตถุ 5)มีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมี หรือได้ทำขึ้น 6)ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา 7)ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน	สร้างคน 1)ผู้นำใช้อุบายให้คนเห็นประโยชน์ส่วนตนก่อนประโยชน์ส่วนรวม 2)คิดแบบครบวงจรและองค์รวมที่มีความเชื่อมโยง 3) มีความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมีหรือได้ทำขึ้น 4)ทุกคนมีความสุขที่มากเกินกว่าความสุขทางวัตถุ 5)ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา 6)ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน	1) ความเป็นผู้นำ และสร้างคน 2) มีความคิดแบบครบวงจรและองค์รวมเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนที่เกี่ยวข้อง 3) เริ่มจากจุดเล็กก่อน 4)ใช้หลักประหยัด 5) ทุกคนมีความสุขที่มากเกินกว่าความสุขทางวัตถุ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 6) มีความภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมี 7)ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา 8) ปลูกฝังให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
อุปสรรค	1) ขาดกลไกและระเบียบของรัฐที่จะมาสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า และทรัพยากรธรรมชาติ 2) ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน กับราชการ ชาวบ้าน ชาวบ้านมักจะขาดกำลังใจ ท้อแท้ใจ (ราชการรังแก	ขาดการถ่ายทอดกระบวนการวิธีการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า	ทัศนคติและความรู้ของข้าราชการไม่ปรับตัว และไม่ยอมรับภูมิปัญญาชาวบ้าน	กฎระเบียบและการประสานงานกับราชการส่วนกลาง การขยายผลไปยังพื้นที่อื่น	เครือข่ายของชุมพรคาบาน่าไม่มีปัญหา เพราะโตวันโตคืน แต่ชุมพรคาบาน่า หากไม่มีคุณวิเศษ การดำเนินงานจะไม่ดีเท่าที่เป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะคุณวิเศษมีภารกิจกับข้างนอก ทำให้การดำเนินงานของธุรกิจจะไม่เรียบร้อย

ประเด็นร่วม	กรณีศึกษา				
	ปะเหลียน	บุรีรัมย์	ตราด	พะโต๊ะ	ชุมพรคาบอง
	ประชาชน??)				ส่วนรีสอร์ทที่ใช้ดำเนินงานไม่มีปัญหา (เพราะ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร เป็น ประธานมูลนิธิ ช่วยเหลือจัดวิทยากร ให้)
ประเด็นท้าทาย การพัฒนา (ในที่ต่างประเทศไม่ยึดถือที่ตัวบุคคล “หลักกฎหมาย” เพราะฉะนั้นจะมีความยั่งยืนกว่า ในขณะที่ทางตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งไทยซึ่งนับถือความเป็นสถาบันของพุทธจะมีจุดยึดเหนี่ยวด้านคุณธรรม “หลักใจ”)	1) การพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ (ท่าเรือน้ำลึกกันตัง) 2) การกลับคืนมาการแทรกแซงจากภาครัฐในการหาพลังงานทดแทน เช่น ปาล์มน้ำมัน 3) สร้างความเข้มแข็งให้ชาวบ้านในพื้นที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวต่อสู้กับการรุกเข้าจาก “ทุนนอกทุนขนาดใหญ่” ได้อย่าง CP ในการกว้านซื้อนาถุ้งร้าง เพื่อทำนาถุ้ง “สมัยใหม่” ที่ใช้แรงงานพม่า ใช้พันธุ์ถุ้งจากสหรัฐอเมริกา	การเตรียมรับมือกับสิ่งที่จะมาคุกคามในอนาคตอันใกล้ต่อไปนี้: 1)ความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรมต่อ	การเตรียมรับมือกับสิ่งที่จะมาคุกคามในอนาคตอันใกล้ต่อไปนี้: 1) นโยบายของรัฐ เช่น ในเรื่องการแปลงทรัพย์สินเป็นทุน 2)นายทุนภายนอกมาขอใช้ประโยชน์ที่สาธารณะ 3) นายทุนภายนอกเข้ามาสวมสิทธิ์ในพื้นที่ของชาวบ้าน	การเตรียมรับมือกับสิ่งที่จะมาคุกคามในอนาคตอันใกล้ต่อไปนี้: 1)ป่าจะถูกคุกคามจากนโยบายรัฐเพื่อปลูกพืชพลังงานทดแทนและการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (เช่น ปาล์มน้ำมัน ยูคาลิปตัส สบู่ดำ)	1) กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เน้นแต่การเติบโตการขยายตัวไม่ได้ใช้ปัญญาจะเข้ามาในรูปของนายทุนที่เข้ามาใช้ประโยชน์บุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

4.1.3) ประเด็นท้าทาย

การดำเนินกิจกรรมภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในทุกกรณีศึกษานั้น สิ่งที่ทำทลาย คือ นโยบายของภาครัฐ และบริบททางการเมือง ที่เน้นแนวทางการพัฒนาของประเทศในรูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาแบบรวมศูนย์หรือเอาเงินเป็นตัวตั้ง มุ่งกระจายเงินไปสู่ชนบทโดยไม่คำนึงถึงการหาแนวทางเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนในชุมชน แต่เน้นส่งเสริมให้ชุมชนมุ่งผลิตและทำรายได้เพื่อส่งออกในภาคอุตสาหกรรม แทนอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นรากเหง้าเดิมของชุมชน ที่แต่เดิมมีวัฒนธรรมการดำรงอยู่อย่างเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ ได้กลับกลายเป็นชุมชนเมืองที่ลอกเลียนรูปแบบของวัฒนธรรมตะวันตก คือ การดำรงอยู่แบบชุมชนเมืองที่ต่างคนต่างอยู่ ขาดการปฏิสัมพันธ์ ขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และสิทธิในการใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมทั่วถึง

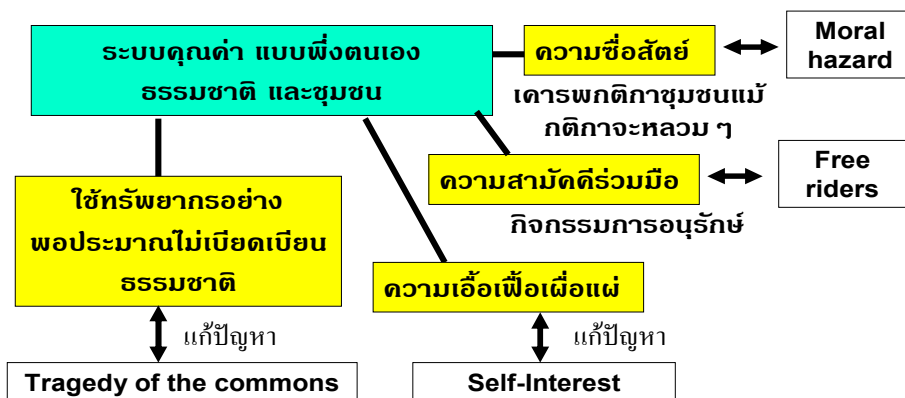
ดังนั้น การที่จะนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสัมฤทธิ์ผลเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้คือ เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตโดยพึ่งตนเองได้ และการคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ควรต้องมีการปรับโครงสร้างต่างๆ ทั้งในด้านกฎหมาย นโยบาย ภาครัฐที่กำกับและดูแลภายใต้การบริหารของนักการเมือง เจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยบริบทของการพัฒนาทางการเมืองและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นสิ่งสำคัญมิได้มุ่งเน้นเพียงการศึกษาในระบบ แต่เน้นนโยบายการส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลของรัฐและบทบาทของรัฐในการกระจายข้อมูลให้ประชาชนรับรู้อย่างทั่วถึง เป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนการมีกฎหมายหรือนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม, การมีระเบียบ หรือช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยควรเป็นสิทธิของประชาชนในทุกภาคส่วน มิได้เฉพาะถึงกลุ่มของผู้ได้รับผลประโยชน์ หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเท่านั้น ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายความร่วมมือของประชาชนในทุกภาคส่วน

4.1.4) บทสรุป

จากบทเรียนของกรณีศึกษาต่างๆ นี้ สิ่งสำคัญที่อาจเรียกว่าเป็นหัวใจของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ เงื่อนไขคุณธรรมที่แฝงอยู่ในจิตใจของทุกคน ก่อเกิดเป็นระบบวัฒนธรรมในองค์กรหรือชุมชน ทำให้คนเกิดการตระหนักรู้ในการอยู่ร่วมและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเกื้อกูล ไม่โลภ มีความเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ เมตตา โดยสำนึกผู้ได้ในวิถีการดำรงชีวิต

นอกจากนี้ คุณธรรมยังเป็นเครื่องมือลดความขัดแย้งในชุมชน ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนส่งผลให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน และสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้การมีคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของระบบคุณค่าในมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ความซื่อสัตย์ การเคารพกติกา สามัคคี ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ โดยเมื่อมีปัจจัยร่วม คือ เงื่อนไข

ความรู้ ได้แก่ การรู้จักตนเอง รู้จักศักยภาพของชุมชน เข้าใจในคุณค่าของระบบนิเวศและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ก็จะส่งผลให้การใช้และจัดการทรัพยากรมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (ภาพที่ 4.2)²⁹

ภาพที่ 4.2 ระบบคุณค่าที่ช่วยให้การจัดการทรัพยากรมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

บทสรุปสังเขป

อย่างไรก็ดี สถาบันธรรมรัฐฯไม่สามารถด่วนสรุปได้ว่า กรณีศึกษาที่เลือกมานั้นประสบความสำเร็จ เพราะไม่ควรมองข้าม “ความยั่งยืน” ของผลที่ออกมา อีกทั้งแต่ละกรณีศึกษาได้มีกระบวนการเคลื่อนไหวที่มองดูว่างานจนถึงกรณีที่ซับซ้อนมาก มีกระบวนการเคลื่อนไหวตลอดเวลา โจทย์สำคัญคือ ทำอย่างไรจึงจะถอดบทเรียนที่ซับซ้อนนี้ออกมา และสร้างกระบวนการเหล่านี้ให้มีความหลากหลาย และสอดคล้องกับแต่ละพื้นที่ ซึ่งจากทุกกรณีศึกษา มีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป มีหลายแบบ ต้องเข้าใจจริง จึงจะมองออก วิเคราะห์ได้ถูกต้อง

จากกรณีศึกษา ที่มิวิจัยฯ ข้อเท็จจริงมีอยู่แล้ว แต่จะยกระดับข้อเท็จจริงเหล่านี้เป็นแนวคิดอย่างไร ก็คิดได้หลายทาง แต่ในงานวิจัยนี้ เลือกแล้วว่าจะใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จึงเหลือประเด็นว่า จะยกระดับมาให้เข้ากัน เพราะสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานมีความครอบคลุมทุกเรื่องอยู่แล้ว เช่น ชาวบ้านต้องการหาทางออก ต้องรักษาทรัพยากร ทรงเน้นให้รักษาความเข้มแข็งของชุมชน ทุนเดิม เป็นต้น “พอประมาณ” ไม่เน้นเรื่องการขาย “มีเหตุผล” เหล่านี้คลุมอยู่แล้ว เพียงแต่จะอธิบายอย่างไร ให้เป็นความรู้ชัดเจน และคนอ่านสามารถนำไปใช้เป็นความรู้พื้นฐานในการเรียนรู้ เพื่อที่จะปรับวิธีคิด เพื่อทำเรื่องของผู้อ่านเองได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถที่เราจะนำเอาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหลายๆ แห่ง มาเชื่อมโยงกันและยกระดับ ถอดบทเรียนออกมา

²⁹ ปัทมาวดี ชูชุกี และคณะ(2550) รายงานผลการดำเนินงาน โครงการส่งเสริมศักยภาพนักเศรษฐศาสตร์ในการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้บริบททรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, โดยมูลนิธิธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.

ฉะนั้น พอจะกล่าวได้ว่า การ practice เศรษฐกิจพอเพียง มีประเด็นสำคัญเรื่องความยั่งยืนหรือไม่ สั้น ยาว น่าจะอยู่ที่ความขัดแย้ง ในเรื่องกระบวนการที่เป็นเรื่องความขัดแย้ง เช่น การเรียนรู้ทางอ้อม การใช้กลไกบางอย่าง ที่ทำให้คนไม่เห็นด้วย อาจจะไม่ถึงกับเห็นด้วย แต่ไม่คัดค้าน อนึ่ง การใช้ “กระบวนการ” นั้น มีหลายทาง เช่น การใช้โรงเรียน การทำวิทยานิพนธ์ การทำวิจัยต่างๆ เหล่านี้ เรียกว่าเป็น “กระบวนการทางอ้อม” ซึ่งในบางพื้นที่ ทำได้ยาก กระบวนการเคลื่อนไหว ไม่นิ่ง เพราะวัฒนธรรมเครือข่ายมีอยู่สูง เพราะไม่ควรมีความขัดแย้ง เพราะถ้ามีสังคมจะยั่งยืนได้อย่างไร ดังนั้น ในเป้าหมายสุดท้าย คือ สังคมที่น่าอยู่ ฉะนั้น จุดเริ่มต้นที่สำคัญจึง เริ่มที่ตัวคน จึงโยงมาที่หลักคุณธรรม ซึ่งสิ่งที่จะเกี่ยวข้องกัน ก็คือ แต่ละชุมชนจะต้องมีนวัตกรรมที่จะใช้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น จุดนี้ คือ การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา น่าจะเป็นหัวใจหลักของเศรษฐกิจพอเพียง วิธีที่เรียบง่ายและทำให้สังคมอยู่ร่วมกันและช่วยกันแก้ปัญหา โดยใช้สติปัญญาเป็นที่ตั้ง ต้องพัฒนาวิถีคิดของคนควบคู่ไปด้วย คือการสร้างผู้นำรุ่นต่อรุ่น รุ่นหลังเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะถ้าไม่มีรุ่นหลัง ความยั่งยืนก็ไม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น การพัฒนาคนเป็นเรื่องสำคัญ ต้องทำความเข้าใจกัน และเอาหลักคุณธรรมนำการพัฒนา

สรุป จากบทเรียนที่เลือกมาศึกษา ทำให้มีความหวังว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เพียงแค่จะใช้เป็นทางออกของประเทศไทยเท่านั้น แต่อาจจะเป็นทางออกของโลกต่อไป เพราะแนวคิดหรือภูมิปัญญาที่ที่มิวิจัยอภิปรายกันมาตลอดเวลานั้น เป็นปรัชญาหรือแนวคิดที่เป็นคำตอบบางอย่าง ที่อาจจะช่วยเหลือโลกเราได้ ที่มีหน่วยงานออกมาแถลงว่า ถ้ามนุษย์โลกยังดำรงชีวิตวิถีเดิมอย่างที่ผ่านมา เราจะต้องการโลกตั้ง 8 โย เพื่อสนองความต้องการที่ไม่สิ้นสุด ฉะนั้น อาจจะหันกลับมาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น ในการประชุมเชิงปฏิบัติการช่วงเมษายนปี พ.ศ.2551ซึ่งเป็นการประชุมระดับนานาชาติ จะเป็นจุดเริ่มต้นให้ประเทศต่างๆ มาแลกเปลี่ยนในระดับภูมิภาค ที่จะเชิญ คือประเทศในแถบเอเชีย มาร่วมกัน มีอินเดีย จีน ในอาเซียนด้วยกัน ภูมิภาค โดยจะจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนดูแนวคิดของแต่ละประเทศที่เป็นภูมิปัญญาตะวันออกเช่นกัน มีแนวทางที่จะเริ่มสร้างเครือข่าย ระหว่างประเทศได้ และต่อไปมีองค์กรระดับโลก UN ก็ให้ความสนใจในเรื่องนี้ เพราะฉะนั้นอาจจะต้องทำเป็นขั้นเป็นตอนขั้นต่อไป ซึ่งน่าที่จะช่วยให้เราสามารถสร้างความเข้มแข็งและอาจเป็นศูนย์กลางของเอเชียที่จะเสนอแนวคิดภูมิปัญญาตะวันออก ซึ่งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงก็เป็นปรัชญาหนึ่งและมีประเทศต่างๆ ด้วย และอาจหาจุดร่วมกันได้ อาจจะเป็นข้อเสนอในระดับโลก ถ้าองค์กร UNEP ให้ความสนใจ ที่เป็นทางออกที่เป็นแนวคิด แนวทาง หรือมีตัวชี้วัดที่ชัดเจนออกมา ซึ่งอันนี้เหมือนกับว่าเป็นรูปธรรมที่ใช้แก้ปัญหาในระดับโลกได้ แต่อย่างน้อยให้เกิดกำลังใจมากขึ้นว่าแม้แต่ประเทศอื่นๆ เองก็เริ่มคิดว่าแนวทางที่เป็นภูมิปัญญาตะวันออกเป็นคำตอบ คือวิถีตะวันออกที่อิงศาสนาต่างๆ ไม่ทำลาย แต่เน้นความกลมกลืนและอยู่กับธรรมชาติ จะมีความสมดุลย์ ในขณะที่แนวคิดเดิมเป็นการมุ่งแต่จะเอาชนะธรรมชาติ การที่ต้องมีทุนตอนนี้แม้แต่ทางตะวันตกเองก็เริ่มคิดแล้วว่าแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อาจจะเป็นคำตอบ ฉะนั้นเดือนเมษายนจะมีการประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ และต้องวางแผนต่อไปที่จะไปนำเสนอในที่ประชุมนานาชาติด้วย นอกจากนี้จะต้องวางแผนเรื่องพื้นที่ด้วย

4.2 ตัวชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การดำเนินงานด้านการขับเคลื่อนหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในภาคส่วนต่างๆ ทั่วประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นในภาคชนบท ในธุรกิจภาคเอกชน ในโรงเรียน หรือในการบริหารจัดการภาครัฐ ทั้งนี้เนื่องจากหลักเศรษฐกิจพอเพียง "...เป็นปรัชญาซึ่งถึงการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนในทุกๆระดับ..." ดังนั้นจึงทำหน้าที่เปรียบเสมือนเสาหลักในการดำเนินชีวิตของประชาชนทั่วไป ที่สำคัญ ในส่วนของการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเอง ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างมาก เพราะเป้าประสงค์ที่สำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลในทุกๆด้าน ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เน้นความสมดุล ความพอดีระหว่างการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ หลักคุณธรรมในการบริหารจัดการ และการใช้ความรอบรู้รอบคอบจึงเป็นตัวอย่างสำคัญของการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การศึกษาครั้งนี้เป็นการสังเคราะห์ประสบการณ์การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากกรณีศึกษาต่างๆ 5 กรณีศึกษา เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้รับไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

จากการศึกษาการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่า ชุมชนแต่ละแห่งมีระดับการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกัน ชุมชนบางแห่งสามารถประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ในหลายๆ มิติ ในขณะที่บางชุมชนมีการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในบางมิติเท่านั้น จากการรวบรวมประสบการณ์ การศึกษา ได้จัดทำดัชนีชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งประกอบด้วยดัชนีชี้วัดรวมทั้งหมด 8 ดัชนี แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 เข้าข่าย (การมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง)

- ดัชนีที่ 1 มีกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
- ดัชนีที่ 2 มีกฎของชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์และเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น ป่าไม้ ประมง แหล่งน้ำ ที่ดินสาธารณะ)
- ดัชนีที่ 3 มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการสร้างเครือข่าย
- ดัชนีที่ 4 มีการสร้างความตระหนักรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กลุ่มที่ 2 เข้าใจ (การมีความพอประมาณ + การใช้ความรู้ ความรอบคอบ)

- ดัชนีที่ 5 มีการประยุกต์ใช้นวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ดัชนีที่ 6 มีแนวทางปฏิบัติที่มองอย่างองค์รวมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น ความเชื่อมโยงระหว่างกองทุนชุมชน, การอนุรักษ์ป่าชายเลน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ)

ดัชนีที่ 7 มีการตระหนักถึงความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อมและความสมดุลด้านนิเวศ (เช่น จำกัดขนาดฟาร์มเพื่อเติมเต็มความต้องการพื้นฐาน

กลุ่มที่ 3 เข้าถึง (ความมีเหตุผล + การยึดหลักคุณธรรม)

ดัชนีที่ 8 การปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ (เช่น ป่าชุมชน, การใช้แนวทางการผลิตที่ยั่งยืน เช่น วนเกษตร, เกษตรอินทรีย์) ลดการให้ความสำคัญต่อผลตอบแทนระยะสั้น และมีการบริโภคอย่างยั่งยืน

ในส่วนของดัชนีชีวิตในกลุ่มที่หนึ่งนั้นประกอบด้วยดัชนีชีวิต 4 ดัชนี โดยดัชนีเหล่านี้สะท้อนถึงมิติของการที่ชุมชนมีกิจกรรมที่เข้าข่ายตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การสังเคราะห์กรณีศึกษาพบว่า การที่ชุมชนมีกิจกรรมที่นำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่สะท้อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการสร้างความสมดุลให้กับชุมชนด้านการรักษาระบบนิเวศและนำไปสู่การมีภูมิคุ้มกันที่ดีที่สุดในที่สุด กิจกรรมดังกล่าวอาจประกอบด้วยการร่วมกันสร้างฝายทดน้ำ การปลูกป่าร่วมกัน หรือการจัดทำกิจกรรมธนาคารปู หรือธนาคารต้นไม้ เป็นต้น

นอกจากการดำเนินกิจการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแล้ว การสังเคราะห์กรณีศึกษายังพบว่ามีหลายชุมชนที่ได้จัดทำกฎของชุมชนด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่างยั่งยืน เช่น กฎชุมชนด้านการใช้ป่าไม้ หรือกฎชุมชนด้านการจับสัตว์น้ำ เป็นต้น กฎชุมชนเหล่านี้จึงทำหน้าที่เปรียบเสมือนการแบ่งปันระหว่างสมาชิกต่างๆ ในชุมชนซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความมั่นคงในระยะยาวเช่นกัน สำหรับดัชนีที่ 3 เรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผลจากการสังเคราะห์กรณีศึกษาพบว่า ชุมชนที่ประสบความสำเร็จมักมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในชุมชนเอง เช่น การสร้างผู้นำในด้านต่างๆ และนอกจากนั้น ยังมีการสร้างเครือข่ายช่วยเหลือกันกับชุมชนอื่นๆ ด้วย กิจกรรมการสร้างเครือข่ายนี้จัดได้ว่าสะท้อนความยั่งยืนของชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย ประการสุดท้ายคือ การสร้างความตระหนักรหว่างสมาชิกในชุมชนด้านการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การประชุม การให้ความรู้ หรือ การเชิญชวนให้ร่วมโครงการ เป็นต้น ล้วนเป็นกิจกรรมที่สะท้อนความสามารถของชุมชนในการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง

ในส่วนของดัชนีชีวิตในกลุ่มที่สองประกอบด้วยดัชนีชีวิต 3 ดัชนีที่สะท้อนหลักความพอประมาณและความรอบรู้ รอบคอบ เช่น ดัชนีชีวิตที่ 5 แสดงให้เห็นว่า ชุมชนที่สามารถประยุกต์ใช้นวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถผ่านพ้นวิกฤติการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี นวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจประกอบด้วยการสร้างสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ โดยสมาชิกในชุมชนเอง เช่น เต่ายางเพื่อเพิ่มจำนวนปะการังในทะเล เป็นต้น ตัวชี้วัดถัดมาที่สะท้อนความสามารถในการใช้ความรู้ในการแก้ปัญหา คือ ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ปัญหาแบบองค์รวม ตัวอย่างเช่น มีการเชื่อมโยงระหว่างกองทุนชุมชน การอนุรักษ์ป่าชายเลน และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้องค์ประกอบต่างๆ นี้ สามารถเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ ดัชนีชีวิตสุดท้ายในกลุ่มนี้ที่สะท้อนความสามารถของชุมชนในการปฏิบัติตามหลักความพอประมาณ คือ การตระหนักถึงขีดความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อมและความสมดุลด้านนิเวศ โดยกิจกรรมของชุมชนที่สะท้อนความสามารถในการใช้ทรัพยากรอย่าง

พอประมาณอาจประกอบด้วย การจำกัดขนาดของพื้นที่การเกษตร หรือ การกำหนดอัตราการเก็บของป่ามาเพื่อใช้ประโยชน์ ความสามารถในการลดการบริโภคให้อยู่ในขีดความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อม เช่นนี้สะท้อนหลักความพอประมาณนั่นเอง

สำหรับดัชนีชีวิตในกลุ่มที่ 3 นั้น มีเพียงดัชนีชีวิตเดียวได้แก่การปรับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เช่น การช่วยกันรักษาป่าชุมชน การใช้แนวทางการผลิตที่ยั่งยืน เช่น วนเกษตรหรือเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงหลักความมีเหตุมีผลในการดำเนินชีวิตว่าการที่จะได้มาซึ่งความสมดุลและความมั่นคงในระยะยาวนั้น จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ลดการดำเนินกิจกรรมที่เน้นผลตอบแทนในระยะสั้นแต่เน้นความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาวเป็นหลัก

ตัวชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับกิจกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคาบ่าน่า จ.ชุมพร
เข้าข่าย					
1.มีกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	- รวมกลุ่มตั้งการอนุรักษ์หอยนางรม และขยายกิจกรรมอนุรักษ์ไปยังป่าชายเลน หอยปะ ฯลฯ	-โครงการคน อยู่ป่ายัง โดยจัดการทรัพยากร ดินน้ำ ป่า ให้ชุมชนร่วมคิดร่วมวางแผน เช่น การป้องกันไฟป่า การสร้างฝายต้นน้ำเพื่อชะลอน้ำ -โครงการธนาคารต้นไม้	-การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดใน เพื่อเน้นกิจกรรมปลูกป่า และดูแลป่าทรัพยากรประมง -การปลูกป่าในที่สาธารณะ	-กลุ่มอนุรักษ์เป็นฐานในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ ควบคู่กับการเรียนรู้ในหลายมิติ มีโครงการคืนต้นทุนให้กับธรรมชาติ, ปลูกไผ่เป็นแนวเขตป่า, เยาะชนเพาะข้าวกล้าไม้, สร้างป่าในบ้าน, ฟื้นฟูภูมิปัญญาและชุมชนท้องถิ่น	-รวบรวมพนักงานและชาวบ้าน ร่วมกันกิจกรรมนวัตกรรมในการให้บริการให้นักท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชนบท เช่น กิจกรรมการดำนาเกี่ยวข้าวในรีสอร์ต -การฟื้นฟูให้คนในท้องถิ่นหันมาปลูกข้าวเหลืองปะทิว ซึ่งเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองของภาคใต้
2.มีกฎของชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์และเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากร	-กติกากายในชุมชน เช่น ห้ามใช้ประโยชน์ใดๆ จากแปลงอนุรักษ์ ยกเว้นจับสัตว์น้ำ ,	-กฎหมายท้องถิ่น กฎหมายหมู่บ้าน ผลักดันไปสู่กฎหมาย อบต.	-มีกฎระเบียบในการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากป่า ทั้งไม้ ปุ๋ยปลากุ้ง หอย โดยจะ	-มีกติกาสมาชิกในการใช้ทรัพยากร เน้นการพึ่งตนเอง ตั้งแต่การดูแล	- สร้างระบบการดำเนินงานภายในองค์กรโดยคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับภูมิ

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคานา จ.ชุมพร
ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม (เช่น ป่าไม้, ประมง, แหล่งน้ำ, ที่ดิน สาธารณะ)	คนในหมู่บ้านมี สิทธิใช้ไม้จาก แปลงใช้สอย, ห้าม จับปลาโดยใช้ เครื่องมือทำลาย ล้าง	ห้ามซื้อขายที่ดิน เพื่อให้ชุมชนมีที่ ทำกิน	บอกถึงสิทธิใน การใช้ของคน และนอกชุมชน มีบทลงโทษ ชัดเจน เช่น การ รณรงค์ไม่ให้มี การจัดปู ในฤดู วางไข่ ดึง สโลแกน “หยุด จับร้อย คอยจับ ล้าน”	ป่าโดยการจัด เวรยาม การจัด ทรัพยากรโดย เน้นการมีส่วน ร่วมและ กิจกรรมตั้งบน ฐานของชุมชน	สังคม สิ่งแวดล้อม
3.มีการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ และการสร้าง เครือข่าย	- มีหลักสูตร ท้องถิ่นในการ เรียนรู้ผ่านระบบ การศึกษาใน ชุมชน - กิจกรรมการ อนุรักษ์ดำเนินการ โดยสมาคมหยาด ฝน จึงมีเครือข่าย ภาคีค่อนข้างมาก ในการแลกเปลี่ยน และปรับใช้ - เครือข่ายสำคัญ ได้แก่ เครือข่าย อนุรักษ์ทรัพยากร ลุ่มน้ำปะเหลียน	-มีการขยายผล ไปยังพื้นที่อื่นๆ ของประเทศให้ สามารถนำ หลักการ คนอยู่ ป่ายัง ไป ประยุกต์ใช้เพื่อ เป็นการปกป้อง พื้นที่ป่าและ เสริมสร้างความ มั่นคงให้กับ ชุมชนไปพร้อมๆ กัน	-การจัดการป่า ระดับชุมชนใช้ แผนการจัดการ ป่าเป็นเครื่องมือ โดยให้ชาวบ้าน มีส่วนร่วม เช่น เก็บข้อมูล การ จัดเวทีระดมของ คิดเห็นของ ชุมชน และร่วม ทำโครงการ ศึกษาวิจัยร่วมกับ หน่วยงานนอก พื้นที่ เช่น สกว. และการศึกษาดู งานนอกพื้นที่	- การศึกษาวิจัย ทำให้ชุมชน ตระหนักคุณค่า ของการอนุรักษ์ ทรัพยากรและ ภูมิปัญญา ท้องถิ่น - โครงการ ภายใต้กลุ่ม อนุรักษ์เกิดขึ้น จากคนทุกกลุ่ม และเน้นที่กลุ่ม เยาวชนเพื่อ สร้างผู้นำรุ่น ใหม่ - เริ่มต้นจากการ ดูงานนอกสถานที่ จนเมื่อพึ่งพา ตนเองได้จึงเป็น แหล่งเรียนรู้	-ส่งเสริมและเปิด โอกาสให้พนักงาน พัฒนาศักยภาพ อย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการจากบาง ชนมาหา” โครงการไขโซ่ ซึ่ง เป็นโครงการของ พนักงาน -ส่งเสริมให้ พนักงานได้รับ ข้อมูลข่าวสาร โดย ติดประกาศ -มีการขยาย เครือข่าย ไปสู่ผู้ ปฏิบัติเกษตร อินทรีย์ไร้สารเคมีใน ชุมชน
4.มีการสร้าง ความตระหนัก ระหว่างสมาชิกใน ชุมชนเพื่อการ อนุรักษ์	กิจกรรมอนุรักษ์ ของชุมชนสร้าง จิตสำนึกในการมี ส่วนร่วม ขับเคลื่อนการ จัดการทรัพยากร	กิจกรรมคนอยู่ ป่ายัง ที่ทำให้ ประชาชนเห็นว่ การให้ความ ร่วมมือใน กิจกรรมเพื่อ	-ชุมชนร่วมกัน ทำแผนและ กิจกรรมป้องกัน และตรวจตรา พื้นที่ป่าชายเลน เช่น การปลูก	- กลุ่มอนุรักษ์ ทำความเข้าใจ กับชุมชนและผู้ ที่ต่อต้าน จน สามารถฟื้นฟู ทรัพยากรได้	การรักษา สภาพแวดล้อมโดย ให้พนักงานและ ชุมชนเห็น ความสำคัญของการ อนุรักษ์

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคาบาน่า จ.ชุมพร
สิ่งแวดล้อม	เนื่องจากชุมชนเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์จนเกิดผลคือป่าฟื้นฟูระบบนิเวศสมบูรณ์ขึ้น	ส่วนรวมได้ทำให้สภาพของชุมชนดีขึ้น การมีพื้นที่ป่ามากขึ้นทำให้มีการเก็บของป่าเพื่อนำมาใช้บริโภค สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนมีความมั่นคงมากขึ้นทำให้ประชาชนมีความภาคภูมิใจและตระหนักในสิ่งที่ตนเองมีหรือได้ทำขึ้น	พันธุ์ไม้ ซ่อมแซม การสำรวจ ทรัพยากรป่า การจัดเวรยาม ตรวจตราพื้นที่ ป่าสปีดาร์ละ 2 ครั้ง -กิจกรรมแหล่งเรียนรู้ด้านนิเวศ ป่าชายเลน -การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนของโรงเรียน	เป็นผล ชุมชนจึงเห็นความสำคัญและมีส่วนร่วม - กิจกรรมพิสูจน์ตัวเองในการสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ ทรัพยากรได้เป็นอย่างดี - มีกิจกรรมเรียนรู้โดยโรงเรียน และกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์	สิ่งแวดล้อม เช่น มุมผ้าไร้สารเคมี เพื่อให้เกิดการกระตุ้นให้ผู้ซื้อในท้องถิ่นได้เกิดความรู้ความเข้าใจในการเลือกซื้อผักที่ปลอดภัย
เข้าใจ					
5.มีการประยุกต์ใช้นวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น	- มีการปรับเครื่องมือประมงในการทำมาหากินให้สอดคล้องกับกิจกรรมอนุรักษ์ - นำคำสอนศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้กับแนวทางอนุรักษ์		การทำเต้ายางเพื่ออภิบาลปลาและป้องกันการกัดเซาะตลิ่ง	หลักจากชุมชนทำการวิจัย ทำให้ตื่นตัวในการค้นหารากเหง้าภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินชีวิต ร่วมกัน การทำการเกษตร และการอนุรักษ์ทรัพยากร	โครงการจากบางชนมาหา” โดยนำน้ำมันที่ใช้แล้วในโรงครัวมาผ่านกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้ไบโอดีเซล -น้ำส้มควันไม้ ได้จากการควบแน่นของควันไฟที่เกิดจากการเผาถ่าน ใช้ไล่แมลง
6.มีแนวทางปฏิบัติที่มองอย่างองค์รวมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น	เชื่อมโยงเครือข่ายทั้งลุ่มน้ำปะเหลียน ทำให้กิจกรรมอนุรักษ์ในชุมชนสอดคล้องกับชุมชนอื่นๆ อย่าง	คนอยู่ป่ายังได้เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนเข้าด้วยกัน ด้วยการคิดแบบครบวงจรและองค์รวม	กิจกรรมกลุ่มจะสะสมทรัพย์ที่ใช้วิธีการบริหารการเงินเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงเศรษฐกิจ สังคม	กิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์พยายามส่งเสริมคนทุกกลุ่มในชุมชนและขยายจากมิติทรัพยากรไป	การจัดกิจกรรมพานักท่องเที่ยวสำรวจแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของชุมพร แล้วร่วมกันปรับปรุงโดยยึดหลักการคงอยู่ของ

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคาบาน่า จ.ชุมพร
ความเชื่อมโยง ระหว่างกองทุน ชุมชน, การ อนุรักษ์ป่าชาย เลน และการ ท่องเที่ยวเชิง นิเวศ)	เป็นระบบ	หมายความว่า กิจกรรมการปลูก ป่านั้น มิได้เป็น กิจกรรมที่ดำเนิน โดยลำพัง แต่มี ความเชื่อมโยง กับการสร้าง รายได้ของ ประชาชนด้วย มี การเข้าใจถึง ความต้องการ ของประชาชนใน การที่ต้องมีการ ใช้พื้นที่ส่วนหนึ่ง เพื่อการเกษตร กรรมแต่ใน ขณะเดียวกันก็มี การสงวนพื้นที่ อีกส่วนหนึ่งไว้ เพื่อการอนุรักษ์	และสิ่งแวดล้อม -โฮมสเตย์ เน้น การท่องเที่ยว เชิงนิเวศ	ยังมีดีอื่นๆ มาก ขึ้นโดยเฉพาะ การลงทุน มนุษย์มากขึ้น	ธรรมชาติเป็น สำคัญ ทำเกษตร 4 ชั้น เพื่อผสมผสาน ประโยชน์ของพันธุ์ ไม้ทั้งยืนต้นและ ทรงพุ่ม คลุมดิน และไต่ดินเข้า ด้วยกัน ทำให้มีพืช ผัก ผลไม้ไว้ รับประทานตลอดปี และป้องกันแมลง
7.มีการตระหนัก ถึงความสามารถ ในการรองรับของ สิ่งแวดล้อมและ ความสมดุลด้าน นิเวศ (เช่น จำกัด ขนาดฟาร์มเพื่อ เต็มเต็มความ ต้องการพื้นฐาน	-เนื่องจากชุมชน ผ่านวิกฤตจึงมีการ กำหนดกติกาใน การใช้ทรัพยากร ผ่านเครื่องมือ ประมง เช่น คราด หอย อวนรุนอวน ลาก	- โครงการ ท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ มอป่า ไม้เป็นทรัพย์ ส่วนรวมเพื่อให้ ชุมชน นักท่องเที่ยว ช่วยกันรักษาป่า	-การหยุดจับ สัตว์น้ำในช่วง ฤดูวางไข่ -การปลูกพันธ์ ไม้ซ่อมแซมใน ป่า	- การเก็บของ ป่าต้องเหลือ เหง้าให้ขึ้นใหม่ - การจับสัตว์ก็ ปล่อยให้แพร่ พันธุ์ต่อไป - การตัดไม้ต้อง ขออนุญาตจาก กลุ่มอนุรักษ์	-การจัดทำระบบ บำบัดน้ำเสียภายใน รีสอร์ท ก่อนปล่อย ออกไปจากรีสอร์ท
เข้าถึง					
8.การปรับวิถีชีวิต ให้สอดคล้องกับ ธรรมชาติ (เช่น ป่าชุมชน, การใช้ แนวทางการผลิต ที่ยั่งยืน เช่น วน	- การทำประมง ขึ้นอยู่กับ ธรรมชาติเป็นหลัก เช่น น้ำขึ้น น้ำลง - เลิกทำประมง	-ทำกิจกรรม เลียนแบบ ธรรมชาติ เช่น เมื่อก่อนคลอง เคยคดไปมา แต่ โดนขุดให้ตรง	คนในชุมชน และชุมชน ใกล้เคียงมีความ เข้าใจการ จัดการป่ามาก ขึ้น ชุมชนหนอง	- ด้านอาชีพ เกษตร ลดใช้ สารเคมีมาทำ เกษตรอินทรีย์ มากขึ้น - ด้านทรัพยากร	การปรับแนว ทางการบริหารในรี สอร์ท โดยเน้น วัตถุดิบที่ผลิตได้ จากธรรมชาติ การ ทำเกษตรอินทรีย์

ตัวชี้วัด กรณีศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม				
	ปะเหลียน จ.ตรัง	พะโต๊ะ จ.ชุมพร	บ้านเป็ดใน จ.ตราด	ละลอกกระสัง จ.บุรีรัมย์	ชุมพรคาบ่า จ.ชุมพร
เกษตร, เกษตร อินทรีย์) ลดการ ให้ความสำคัญต่อ ผลตอบแทนระยะ สั้น และมีการบริ โภคอย่างยั่งยืน	อวนรุน อวน ลาก	หมด แต่ปัจจุบัน จะปล่อยให้ เป็นไปตาม ธรรมชาติ	โสนเลิกการทำ ประมงอวนรุน อวนลาก -ชุมชนเข้ามา บุกกรุกทรัพยากร น้อยลง	คนในชุมชน ตื่นตัวในการมี ส่วนร่วมจัดการ ทรัพยากร - ปรับวิถีชีวิตให้ เข้ากับธรรมชาติ มากขึ้น	